

Neef-nichthuwelijken in Nederland

Edien Bartels, Oka Storms en Marieke Teeuw

Inleiding

Een interdisciplinair team van antropologen, gezondheids-wetenschappers, een filosoof en een arts aan de Vrije Universiteit (VU/VU-medisch centrum) heeft een kwalitatief onderzoek verricht naar neef-nichthuwelijken onder Turkse en Marokkaanse Nederlanders^[1]. Het doel van dit onderzoek was na te gaan wat Turkse en Marokkaanse Nederlanders vinden van een huwelijk met een verwant (consanguïniteit), het gebruik van preconceptioneel testen en bijbehorende reproductieve opties.

Ook verloskundigen kunnen hiermee te maken krijgen. Uit eerder onderzoek is gebleken dat huisartsen en verloskundigen het vaak lastig vinden om dit onderwerp met patiënten te bespreken, omdat ze denken dat ze mensen confronteren met iets dat als negatief wordt gezien^[2].

In dit artikel beschrijven we eerst de context van neef-nichthuwelijken in de Nederlandse samenleving. Daarna geven we aan hoe consanguïne huwelijken over de wereld zijn verspreid en welke voordelen deze huwelijksvorm biedt in die gebieden. We bespreken de cijfers, voor zover beschikbaar, voor Nederland en het medisch risico. Tot slot gaan we in op de resultaten van het onderzoek onder Turkse en Marokkaanse Nederlanders en bespreken we de uitkomsten van een onderzoek onder islamitisch geleerden naar preconceptioneel testen. Dit laatste onderzoek is verricht voorafgaand aan het hier gepresenteerde VU onderzoek.

Neef-nichthuwelijken in de Nederlandse samenleving

Neef-nichthuwelijken zijn in het recente verleden regelmatig negatief in het nieuws geweest. In de regeringsverklaring van het huidige VVD/PvdA kabinet staat dat deze huwelijken 'in beginsel verboden worden' (Regeerakkoord VVD/PvdA 2012). In juli 2013 is het wetsvoorstel om huwelijken tussen verwanten te verbieden aan de tweede kamer aangeboden. De motivering is dat neef-nicht huwelijken vaak gedwongen zouden zijn. Hierbij bepaalt de familie, zonder instemming van de toekomstige echtgenoten, dat neef en nicht met elkaar trouwen. In de Amsterdamse lezing van 2009 stelde

Samenvatting

Neef-nicht huwelijken komen in Nederland waarschijnlijk meer voor onder migranten uit Noord Afrika en het Midden Oosten en hun afstammelingen, dan onder andere bevolkingsgroepen. Neef-nicht huwelijken hebben in die regio vaak de voorkeur boven een huwelijk met een partner uit een onbekende familie. In Nederland bestaat een negatief beeld over neef-nicht huwelijken. Vooral omdat verwante ouders een verhoogd risico kunnen hebben op kinderen met een autosomaal recessieve aandoening. Huwelijken tussen verwanten onder autochtone Nederlanders liggen eerder in de taboesfeer. Vanuit de VU is een interdisciplinair kwalitatief onderzoek verricht om na te gaan wat Turkse en Marokkaanse Nederlanders vinden van een huwelijk met een verwant (consanguïniteit), het gebruik van preconceptioneel testen en bijbehorende reproductieve opties. In dit artikel doen we hierover verslag voor verloskundigen, omdat deze beroepsgroep hiermee direct te maken kan krijgen.

de toenmalige wethouder van Amsterdam en huidige minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, Asscher, dat via neef-nichthuwelijken meisjes uit het land van herkomst van migrantengroepen naar Nederland worden gehaald om te zorgen voor tweede generatie-zoons die zwakbegaafd zijn^[3]. Deze associatie met huwelijksdwang maakt dat neef-nichthuwelijken 'verdacht' zijn en een manier geworden om huwelijksdwang tegen te gaan. Getuige de discussie op Geen Stijl naar aanleiding van dit onderzoek, worden neef-nichthuwelijken ook geassocieerd met incest^[6].

Paren met een migrantenachtergrond uit landen waar neef-nichthuwelijken gangbaar zijn, zijn op de hoogte van het taboe dat in Nederland leeft over hun relatie. Daarom willen ze er vaak niet over praten. In het onderzoek vertelde een tweede generatie Nederlands-Marokkaanse vrouw dat zij tegen de verloskundige niet had verteld dat zij met haar neef was getrouwd: "Als zo'n verloskundige hoort dat je familie bent dan gaan ze altijd heel veel extra dingen doen en dat wilde ik juist niet." Dat advies had zij gekregen van een buurvrouw. Tijdens het onderzoek hoorden we ook opmerkingen als:

Dr. Edien Bartels en Oka Storms, Msc. zijn verbonden aan de afdeling Sociale en Culturele Antropologie aan de Vrije Universiteit. Marieke Teeuw, is als arts-onderzoeker verbonden aan de afdeling klinische genetische sectie community genetics van het VUmc.

“hier mag je niet trouwen met je neef maar hier mogen twee mannen wel met elkaar trouwen.”

Uit ons onderzoek blijkt onder andere dat neef-nicht-huwelijken ook vrijwillig gesloten kunnen worden^[4]. Vrouwen vertelden verliefd te zijn geworden op hun neef en samen tot de beslissing te zijn gekomen te huwen. Ook onder Nederlanders worden neef-nichthuwelijken gesloten, vooral in gesloten (kleine) gemeenschappen, vrijwillig en uit verliefdheid. Een EO-programma over een Nederlands neef-nichtechtpaar^[5] laat dit bijvoorbeeld zien. In Limburg gold tot in de jaren zeventig: ‘Neef en nicht vrijt allicht’, met andere woorden: neef en nicht kunnen makkelijk een huwelijk aangaan en dat zal goed verlopen. Ook bekende historische figuren als Charles Darwin en Albert Einstein waren met hun nicht gehuwd. Deze huwelijken worden niet geassocieerd met dwang.

Verspreiding neef-nichthuwelijken over de wereld

Neef-nicht huwelijken zijn over de hele wereld verspreid. Uit deze kaart van Bittles^[7], een bekende onderzoeker op het gebied van consanguïne huwelijken, blijkt al dat neef-nichthuwelijken vooral voorkomen in gebieden waar een patriarchale (de vader heeft autoriteit op basis van het vaderschap) en patrilineaire (afstamming volgens de vaderlijn) familiestructuur heerst.

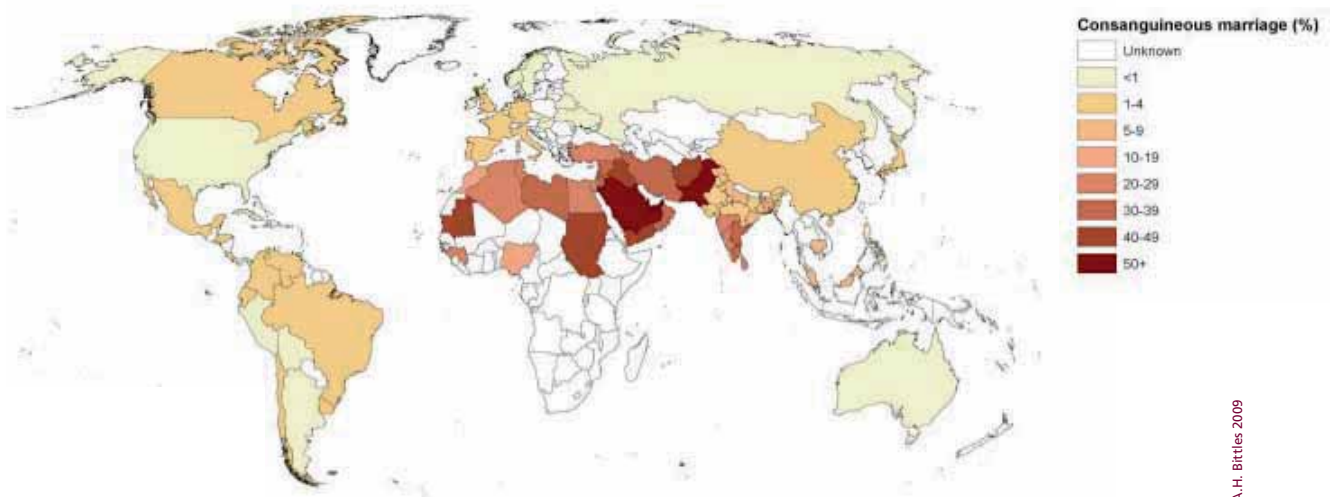
Maar ook binnen en tussen deze gebieden zijn verschillen, zo bleek bij ons onderzoek in Marokko en Turkije. In beide landen komen neef-nichthuwelijken meer voor op het platteland en minder in de steden. Daarnaast is er veel maatschappelijke discussie over dit onderwerp en lijkt het huwelijk met een verwant af te nemen. Op de televisie wordt voorlichting gegeven en hulpverleners spreken er openlijk over.

Ook bestaan er grote verschillen binnen deze landen. Zo huwen Koerden in Oost-Turkije vaker met een neef of nicht dan de inwoners van Istanbul. Er bestaat ook veel verschil van mening over. Tijdens een bezoek aan het staatsziekenhuis in Kayseri (Anatolië) vertelde de directeur dat neef-nichthuwelijken niet meer voorkwamen in het huidige Turkije. Dit terwijl het hoofd van de afdeling genetica aangaf dat in Midden-Turkije ongeveer een kwart van de bevolking met een (verre) verwant gehuwd was.

Voorkeur voor neef-nichthuwelijk

Neef-nichthuwelijken hebben nog steeds de voorkeur en dan vooral een huwelijk tussen een neef en nicht van twee broers. Maar ook andere vormen van familiehuwelijken hebben de voorkeur boven een huwelijk met iemand uit een onbekende familie. De voordelen van huwen in de familie zijn velerlei: wanneer er land en/of bezit in de familie is, blijft het binnen de familie na overlijden van de ouders. Voor vrouwen en kinderen is het voordeel vooral meer zekerheid. Wanneer een echtgenoot zich misdraagt tegenover zijn vrouw kan de vrouw via haar vader en die weer via zijn broer de echtgenoot tot de orde roepen. In geval van scheiding blijven de kinderen meestal bij de familie van de vader. De moeder blijft de kinderen dan wel zien, omdat ze ook tot de familie behoort. Marokko en Turkije zijn geen verzorgingsstaten. De familie geeft basiszekerheid aan haar leden en dus is de familie ook het vangnet bij problemen. Een nadeel is dat in het geval van ruzie tussen verwante echtgenoten het risico bestaat, dat de familie onderling partij gaat kiezen en uit elkaar valt. Ook kan het moeilijker zijn om te scheiden, omdat de familie echtelijke problemen onderling probeert op te lossen.

Overzicht van het voorkomen consanguïne huwelijken

Neef-nichthuwelijken in Nederland

Hoe vaak neef-nicht huwelijken in Nederland voorkomen is onbekend; er bestaan geen landelijke cijfers. In de Rotterdamse Generation R studie van het Erasmus medisch centrum werden zwangere vrouwen gevraagd naar verwantschap met hun partner^[8]. Daaruit bleek dat 23,9% van de Turkse en 22,2% van de Marokkaanse deelnemers gehuwd was met een verwant. Twaalf procent was gehuwd met een volle neef en de overige groep met een achterneef of andere verwant. We verwachten dat het percentage huwelijken met een verwant hoger zal zijn voor migrantengroepen uit het Midden- en Nabije-Oosten maar ook Afrika; landen zoals Pakistan, Afghanistan en Somalië. Onder de Nederlandse deelnemers aan het Rotterdamse onderzoek, bleek 0,1% van de partners verwant. Onder de Nederlandse bevolking is al langere tijd een afname te zien van neef-nichthuwelijken^[9].

Medisch risico

Wanneer ouders verwant zijn, bestaat er een verhoogd risico op kinderen met een aangeboren aandoening. Het gaat vooral om autosomaal recessieve aandoeningen, zoals thalassemie, sikkelcelziekte, cystic fibrose en familiale mediterrane koorts. De ouders hebben zelf geen last van het feit dat ze drager zijn en weten dit meestal ook niet, tot het moment dat er een ziek kind wordt geboren. Het afnemen van een familie-anamnese voor de conceptie of geboorte is in veel gevallen dus niet afdoende. De meeste zieke kinderen worden geboren bij ouders waarbij de aandoening niet in de familie voorkomt^[10].

In Nederland heeft elk ouderpaar, ook niet-verwante ouders, een kans van 2-3% op een kind met een aangeboren afwijking^[11]. Neef-nichtparen hebben door hun gemeenschappelijke afstamming een hogere kans op een kind met een autosomaal recessieve ziekte. Voor neef-nichtparen is het risico op een kind met een afwijking dan ook 4 tot 6% en voor achterneef-achternicht 3 tot 4%. Deze 2-3% verhoging van het risico bij neef-nichtparen is echter een gemiddelde, want een minderheid van deze paren is drager van dezelfde familiale mutatie met een kans van 25% op afwijkingen. De rest van de neef-nichtparen is geen drager van een zelfde familiale mutatie en heeft dus geen verhoogd risico. Het VU medisch centrum onderzoekt momenteel hoe dit risico voor verwante paren voorafgaand aan een zwangerschap beter ingeschat kan worden.

Onderzoek onder Turkse en Marokkaanse Nederlanders

Opzet

Hieronder bespreken wij een kwalitatief onderzoek dat wij uitvoerden tussen maart 2011 en augustus 2012.

We hebben op verschillende manieren data verzameld. Er zijn acht focusgroepen gehouden met 86 Nederlandse Marokkaanse en Turkse vrouwen (eerste en tweede generatie), waarvan een deel gehuwd was met een neef of achterneef. De deelnemers werden benaderd via migrantenorganisaties in Rotterdam en Amsterdam. Het doel van de focusgroepen was een breed beeld te krijgen van hoe neef-nicht huwelijken en erfelijkheid worden gezien. Daarnaast hebben we elf diepte-interviews afgenomen bij Nederlandse Marokkanen en Turken die getrouwd zijn met een neef of nicht en nog geen kinderen hebben, bij neef-nicht paren met gezonde kinderen en neef-nicht paren met een kind of kinderen met een aandoening. Deze paren zijn geworven via migrantenorganisaties en via de sneeuwbalmethode.

Bovendien hebben we negen sleutelfiguren uit migrantenorganisaties geïnterviewd. Vanwege de transnationale banden van onze onderzoeksgroep hebben we tevens verkennend onderzoek gedaan naar neef-nicht huwelijken en erfelijkheid in Marokko (2009, 2010 en 2011) en Turkije (2012)^[12]. Daarmee borduren we voort op eerder onderzoek naar partnerkeuze, gearrangeerde en gedwongen huwelijken onder Nederlandse Turken en Marokkanen^[13-14]. De onderzoeksdata zijn getranscribeerd en geanonimiseerd. Uit de onderzoeksdata zijn codes geworven en met die codes is het onderzoeksmateriaal gecodeerd en daarna geclusterd. Er is gezocht naar de betekenis die Turkse en Marokkaanse vrouwen geven aan neef-nichthuwelijken. Daarbij is onderscheid gemaakt tussen de eerste en de tweede generatie.

Resultaten

Uit ons onderzoek blijkt dat vooral bij de eerste generatie, huwelijken tussen neef en nicht een welbekend en gewaardeerd huwelijkspatroon is. Bij de tweede generatie zien wij een verschuiving. Moeders zien een duidelijke verandering in de partnerkeuze van hun kinderen. Zij vertelden dat hun kinderen bovendien negatief reageerden op het trouwen binnen de familie. Ook de jonge vrouwen zelf zeiden dit. Een deel van de tweede generatie lijkt

Gülçen is een 25 jarige, tweede generatie Nederlands-Turkse vrouw. Toen zij 14 jaar oud was, besloot haar familie dat zij zich moest verloven met haar achterneef in Turkije. Gülçen wilde zich niet verloven en trouwen, zij wilde de middelbare school afronden en dan studeren. 'Nee' werd niet door haar familie geaccepteerd en Gülçen kreeg constant te horen dat dit huwelijk zo'n goede kans voor haar was. Uiteindelijk heeft haar familie, vooral haar moeder, Gülçen overtuigd. Gülçen verloofde zich toen ze 14 was en huwde haar achterneef toen ze 17 was.

daarmee de dominante negatieve Nederlandse visie op neef-nichthuwelijken over te nemen.

Duidelijk is wel dat er aan neef-nichthuwelijken verschillende keuzepatronen ten grondslag liggen. Er bestaan stereotypen over neef-nichthuwelijken, zoals gearrangeerde huwelijken met sociale drang en dwang of een vrouw, of vrouwen die onder oneigenlijke voorwendselen het huwelijk worden ingeleid. Ook dit zijn wij tegengekomen, zoals de casus van Gülçen illustreert.

In ons onderzoek vertelden jonge vrouwen ook dat zij zelf de keuze hebben gemaakt hun (achter-) neef te trouwen. Ook kwam het voor dat zij de keuze maakten een gearrangeerd huwelijk aan te gaan of dat zij, los van derden, verliefd op hun neef werden en hun ouders pas later over deze keuze inlichtten, bijvoorbeeld in het geval van Sarah:

Sarah is 24 jaar oud en een tweede generatie Nederlands-Marokkaanse. Zij trouwde haar neef die in Marokko woonde toen zij 20 jaar was. Zij had nooit verwacht iemand uit Marokko te trouwen of haar neef: "Ik vond hem echt leuk, maar ik dacht: nee, hij is mijn neef!" Sarah kende haar neef niet, ze had hem enkel een paar keer kort gezien. Toen zij 17 was, leerden ze elkaar kennen tijdens een vakantie en zij werd verliefd op hem. Samen besloten ze om zich te verlobben en te trouwen. Sarah's vader accepteerde het huwelijk, maar zei wel tegen Sarah dat ze nog niet hoefde te trouwen en dat het verstandig zou zijn als ze wachtte met trouwen totdat zij wat ouder was.

De 26 jarige Meryem, tweede generatie Nederlands-Marokkaanse (ongehuwd) neemt een ander standpunt in. Over neef-nichthuwelijken zegt ze het volgende:

"Ik ben niet tegen neef-nicht huwelijken of gearrangeerde huwelijken, maar wil dit zelf niet. Stel, ik heb een neef nooit gezien, als ik hoor dat hij mijn neef is, néé! Ik denk dat het komt omdat ik in Nederland ben opgegroeid. Je hoort: 'het is incest', en ik heb dat denk ik onbewust overgenomen. Als ik in Marokko zou leven zou ik er misschien anders over denken."

Preconceptieel testen en reproductieve opties

Bijna alle vrouwen oordelen positief over preconceptieel testen. Zij geven aan dat het hen meer zekerheid biedt over de gezondheid van hun kind. Een aantal reproductieve opties in geval van een hoog risico blijken zeker acceptabel. Zij wijzen abortus en donorinseminatie af en adoptie ligt ook moeilijk in de islam. Vooral pre-implantatie genetische diagnostiek waarna alleen

gezonde embryo's worden teruggeplaatst, vinden onze respondenten juist wel positief. Ter illustratie de casus van Meryem en Kerem:

Het eerste kindje van **Meryem** en **Kerem** stierf kort na de geboorte. Het bleek een genetische aandoening te hebben. Toen Meryem weer zwanger werd, is haar ongeboren kind getest op de aandoening die hun eerst kind had. Dat was niet het geval. Na de bevalling overlijdt ook hun tweede kind, ditmaal aan een andere genetische aandoening. Meryem en Kerem besluiten dan om naar Turkije te gaan en via IVF/PGD zwanger te worden. De tweede keer is dat succesvol. Ze hebben nu een gezonde tweeling.

Discussie en conclusie

Uit ons onderzoek blijkt dat voor eerste en tweede generatie Turkse en Marokkaanse Nederlanders neef en nicht nog steeds de voorkeur hebben bij de partnerkeuze. Wel zien we verschuivingen in deze voorkeur tussen generaties. De tweede generatie neemt langzaam de negatieve associatie met neef-nichthuwelijken in de Nederlandse samenleving over. Dat wil niet zeggen dat de tweede generatie geen neef-nichthuwelijken zal sluiten. Ook voor hen blijft deze huwelijksvorm een optie, zij het minder vanzelfsprekend dan voor de eerste generatie. Dit sluit aan bij de resultaten van eerder onderzoek naar partnerkeuze van 2005 en 2008^[13-14]. Daaruit bleek al dat veel jongeren van Turkse en Marokkaanse afkomst een partner uit het land van herkomst van hun ouders zagen als 'van een andere cultuur' en de voorkeur gaven aan een partner uit Nederland. De onlangs verschenen cijfers van het CBS wijzen daar ook op. Deze laten een halvering zien van het aantal 'importhuwelijken' vanuit Marokko en Turkije in de afgelopen tien jaar^[15]. We vermoeden dat neef-nichthuwelijken onder Turkse en Marokkaanse Nederlanders wél vooral migratiehuwelijken zijn.

Preconceptieel testen wordt door vrouwen als positief ervaren. Dat stemt overeen met de resultaten van eerder onderzoek naar de visie van islamitisch geleerden, theologen, imams en geestelijk verzorgers naar hun opvattingen over preconceptieel testen^[16]. Daaruit bleek dat deze geïnterviewde islamitisch geleerden positief staan ten opzichte van deze mogelijkheden. Vanuit de islam kan alles ondersteund worden dat een positieve bijdrage aan de gezondheid levert. Reproductieve opties die tegen de islam ingaan worden afgekeurd, maar opties die vanuit de islam niet bezwaarlijk zijn worden erg gewaardeerd. Dit bleek zowel uit het onderzoek onder islamitisch geleerden^[16] als uit het onderzoek onder de vrouwen.

De associatie met gedwongen huwelijken zoals in de politiek op dit moment gangbaar is, klopt niet. Gedwongen huwelijken kunnen consanguïene zijn maar consanguïene huwelijken zijn ook vaak eigen keus. Het negatieve (politieke) klimaat rond consanguïene huwelijken heeft wel tot gevolg, dat vrouwen soms proberen te verbergen dat ze gehuwd zijn met een familielid. Vrouwen willen er niet over praten, bijvoorbeeld op het werk, maar soms ook niet met artsen en verloskundigen. Dat kan een belemmering vormen bij het informeren van deze vrouwen over het verhoogde risico op aangeboren afwijkingen. Uit het onderzoek kwam naar voren dat vrouwen makkelijk praten over neef-nichthuwelijken in een sfeer waarin ze zich veilig voelen en geen afkeuring verwachten. Dat zal voor verloskundigen geen probleem zijn. Wel moeten hulpverleners er rekening mee houden dat de uitleg over extra risico's vrouwen onzeker kan maken. ■

Referenties

- [1] <http://nl.wikipedia.org/wiki/Neef-nichthuwelijk>. Geraadpleegd 5 januari 2014.
- [2] Teeuw ME, Hagelaar A, Kate LP ten, Cornel MC, Henneman L. Consanguinity in primary care. Challenges in the Care for Consanguineous Couples: an Explorative Interview study among General Practitioners and Midwives. *BMC Fam Pract* 2012; 13: 105-29.
- [3] <http://www.parool.nl/parool/nl/4/AMSTERDAM/article/detail/238253/2009/04/21/Asscher-wil-verbod-op-neef-nichthuwelijken.dhtml>. 21-4-2009. Geraadpleegd 5 januari 2014
- [4] Storms O, Bartels E. Changing patterns of partner choice? Consanguinity among migrant groups in the Netherlands. In: Shaw A, Raz A, Cousin marriages and the medicalization of partner choice. New York, Oxford: Berghahn Books; forthcoming.
- [5] <http://www.uitzendinggemist.nl/afleveringen/1308890.Geraadpleegd> 5 oktober 2013.
- [6] http://www.geenstijl.nl/mt/archieven/2012/11/genetische_variatie_ftw.html. Geraadpleegd 5 oktober 2013.
- [7] <http://consang.net/index.php/Summary>. Geraadpleegd 5 januari 2014
- [8] Troe JWM. Ethnic Differences in Fetal Growth, Birth Weight and Infant Mortality. The Generation R Study. Rotterdam: Erasmus Universiteit; 2008. Dissertatie. <http://repub.eur.nl/res/pub/12658/Ernst-Jan%20Troe%20BW.pdf>
- [9] Van Poppel F. Huwelijken tussen bloedverwanten. *Demos* 2009; 25: 5-8.
- [10] Lakeman P, Plass AMC, Henneman I, Bezemer PD, Cornel MC, Kate LP, Preconceptional ancestry-based carrier couple screening for cystic fibrosis and haemoglobinopathies: what determines the intention to participate or not and actual participation? *European Journal of Human Genetics* 2009, 17:999-1009.
- [11] Hamamy H, Antonarakis SE, Cavalli-Sforza LL, Temtamy S, Romeo G, Kate LP, Bennett RL, Shaw A, Megarbane A, Van Duijn C, et al. Consanguineous marriages, pearls and perils: Geneva international consanguinity workshop report. *Genet Med* 2011, 13:841-847.
- [12] Storms O, Bartels E. "Notre Huile est dans notre Farine": An exploration into the meaning of Consanguinity in Northern Morocco against the backdrop of the medical risk of disabled offspring. In: Vroom H, Verdonk P, Aulad Abdallah M, Cornel M. Looking beneath the Surface. Medical Ethics from Islamic and Western Perspectives. Amsterdam, New York: Rodopi; 2013: 85-101.
- [13] Koning M, Bartels E. Over het huwelijk gesproken: partnerkeuze en gedwongen huwelijken onder Marokkaanse, Turkse en Hindostaanse Nederlanders. Den Haag: Advies Commissie Vreemdelingen Zaken; Voorstudie nr. 9. <http://www.acvz.org/publicaties/VS-ACVZ-NR9-2005.pdf>
- [14] Storms O, Bartels E. De keuze van een huwelijkspartner. Een studie naar partnerkeuze onder groepen Amsterdammers. Amsterdam: Vrije Universiteit, Afdeling Sociale en Culturele Antropologie; 2008. http://www.fsw.vu.nl/Images/huwelijkenamsterdam%20Spdf_tcm30-60514.pdf
- [15] Aantal migratiehuwelijken gedaald. CBS. Webmagazine, woensdag 24 oktober 2012. <http://www.cbs.nl/nl-/menu/themas/dossiers/allochtonen/publicaties/artikelen/archief/2012/2012-3715-wm.htm>. Geraadpleegd 5 januari 2014.
- [16] Bartels A, Loukili G. "Testing isn't the problem" Views of Muslim theologians, spiritual counsellors Imams and physicians on preconceptional testing. *Medische Antropologie. Tijdschrift over Gezondheid en Cultuur*. 2012; 24:321-333.

